

Emilia Nawrotek

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0003-4481-6530

nawrotek.emilia@umcs.pl

Ochrona zasobów biosfery przed inwazyjnymi gatunkami roślin

STRESZCZENIE

Niniejsze opracowanie dotyczy oceny modelu prawnej ochrony przed inwazyjnymi gatunkami roślin. Inwazyjne gatunki obce stanowią jedno z głównych zagrożeń dla różnorodności biologicznej i powiązanych usług ekosystemowych. Zagrożenie dla bioróżnorodności i powiązanych usług ekosystemowych, jakie stwarzają inwazyjne gatunki obce, przybiera różne formy. Ponadto inwazyjne gatunki obce wywierają znaczny wpływ na gatunki rodzime oraz strukturę i funkcję ekosystemów. W Polsce i na świecie jest bardzo niska świadomość o tym zjawisku. Stąd też instrumenty prawne i odpowiednia wiedza są podstawowymi elementami budowania strategii postępowania z inwazyjnymi gatunkami obcymi.

Słowa kluczowe: inwazyjne gatunki roślin; gatunki obce; inwazyjne gatunki obce; bioróżnorodność

WPROWADZENIE

Postępujące zmiany klimatyczne i przekształcenia siedlisk w wyniku nasilającej się działalności człowieka negatywnie wpływają na zachowanie różnorodności biologicznej. Obecnie, w dobie globalizacji, intensyfikacja handlu międzynarodowego i turystyki sprzyja rozprzestrzenianiu się gatunków inwazyjnych obcego pochodzenia, co stanowi jedną z ważniejszych przyczyn niekorzystnych zmian w środowisku naturalnym. Niektóre z nich w stosunkowo szybkim tempie kolonizują nowe tereny i siedliska, powodując przy tym negatywne efekty w ekosystemach. Ich obecność jest odnotowywana również na obszarach cennych pod względem przyrodniczym. Są one stale poddawane oddziaływaniu różnorodnych czynników antropogenicznych, które zaburzają równowagę ekologiczną i umożliwiają przenikanie obcych elementów. Aby zapobiec postępującemu procesowi inwazji biologicznych, coraz częściej podejmuje się działania praktyczne zmierzające do zahamowania tego procesu. Podstawą tych działań jest identyfikacja zagrożeń – szczegółowe rozpoznanie obecności i obfitości gatunków inwazyjnych. Pojawienie się obcego gatunku inwazyjnego na danym obszarze, a następnie jego ekspansja powoduje wiele problemów, zarówno przyrodniczych, jak i gospodarczych. Są to m.in.:

- straty ekonomiczne w rolnictwie, leśnictwie, gospodarce rybackiej czy wodnej¹,
- koszty ekologiczne, których konsekwencją jest konieczność ochrony i opieki nad zagrożonymi rodzimymi gatunkami, zespołami i ekosystemami; koszty te są niemożliwe do oszacowania,

¹ Straty ekonomiczne szacowane są na co najmniej 1,4 trylionów dolarów rocznie, a tym samym w Europie na co najmniej 12,5 miliarda rocznie. Zob. M. Kettunen, P. Genovesi, S. Gollasch, S. Pagad, U. Starfinger, P. Ten Brink, C. Shine, *Technical support to EU strategy on invasive species (IAS) – Assessment of the impacts of IAS in Europe and the EU (final module report for the European Commission)*, Brussels 2008; D. Pimentel, *Biological Invasions: Economic and Environmental Costs of Alien Plant, Animal, and Microbe Species*, London – New York – Washington 2002.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- nakłady finansowe² w celu kontroli ich liczebności i zapobiegania rozprzestrzenianiu się tych gatunków³.

Walka z gatunkami obcymi inwazyjnymi odbywa się z wykorzystaniem trzech metod: mechanicznej, chemicznej i biologicznej. Pierwsza z nich polega na fizycznym usuwaniu obcych roślin. Metoda chemiczna uznawana jest za kontrowersyjną, ponieważ wykorzystywane substancje negatywnie oddziałują na różnorodność biologiczną; przez wzgląd na niepożądane działanie uboczne odchodzi się od jej stosowania. Ostatnia metoda polega na introdukcji naturalnego wroga, który pochodzi z obszaru pierwotnego występowania zwalczanego obcego gatunku⁴.

Zagrożenie dla różnorodności biologicznej i powiązanych usług ekosystemowych, jakie stwarzają inwazyjne gatunki obce, przybiera różne formy, w tym wywieranie poważnego oddziaływania na gatunki rodzime oraz strukturę i funkcję ekosystemów poprzez zmianę siedlisk, żerowania, konkurencję, przenoszenie chorób, zastępowanie gatunków rodzimych w znacznej części ich zasięgu. Kontrola i przeciwdziałanie uwalnianiu do środowiska inwazyjnych gatunków obcych (w tym roślin) należą do nowszych form ochrony bioróżnorodności⁵.

Ochrona bioróżnorodności⁶ jest współczesnym celem ochrony przyrody i w związku z tym nierozzerwalnie związana jest z pojęciem ochrony przyrody. Warto zwrócić uwagę na definicje sformułowane na gruncie nauk przyrodniczych i prawnych, aby właściwie ocenić relacje między tymi pojęciami. Bioróżnorodność jest pojęciem niejednoznacznym i złożonym⁷. Na gruncie nauk przyrodniczych ujmowana jest jako różnorodność przejawów życia na ziemi⁸. Różnorodność ujawnia się na wielu poziomach organizacji: genetycznej, gatunkowej i ekosystemowej⁹. Praktyczne ujęcie bioróżnorodności zostało zamieszczone w *Milenijnym Przeglądzie Ekosystemów*:

² Przykładowo koszt wyeliminowania czeremchy amerykańskiej w Holandii wynosi rocznie 2 mln euro, a barszczu Sosnowskiego w Polsce wyniósł 3 mln zł.

³ Zob. szerzej: D. Anderwald, *Gatunki obce w lasach*, Rogów 2012, s. 6–28.

⁴ K. Najberek, W. Solarz, *Gatunki obce. Przyczyny inwazyjnych zachowań i sposoby zwalczania*, „KOSMOS. Problemy Nauk Biologicznych” 2016, nr 1, s. 85–87.

⁵ Zob. szerzej: B. Jeżyńska, R. Pastuszko, *Ochrona bioróżnorodności biologicznej przed uwalnianymi do środowiska obcymi gatunkami inwazyjnymi. Zagadnienie prawne*, [w:] *Prawne instrumenty ochrony środowiska*, red. B. Jeżyńska, E. Kruk, Lublin 2016, s. 255–256.

⁶ Piśmiennictwo wskazuje, że pojęcie *biodiversity* („bioróżnorodność”) po raz pierwszy zostało użyte przez R. Dalesmana w 1968 r. w publikacji *A Different Kind of Country*, prezentującej ideę ochrony przyrody.

⁷ Jak stwierdził T. Swanson (*Global Action for Biodiversity*, London 1997, s. 5), bioróżnorodność odnosi się do naturalnego zapasu materiału genetycznego w obrębie ekosystemu, uwarunkowanego przez aktualną ilość genów występujących w tym ekosystemie. Podobną definicję sformułowali A. Liro, M. Metler, W. Nowicki i A. Weigle (*Krajowa strategia i plan działań na rzecz ochrony i racjonalnego użytkowania różnorodności biologicznej*, Warszawa 1998, s. 1), uznając, że „różnorodność biologiczna oznacza zmienność genetyczną (bogactwo puli genowej) każdej żyjącej populacji oraz skład gatunków i zróżnicowanie systemów ekologicznych występujących na Ziemi”. Jeszcze dokładniejszą definicję zaproponował E.O. Wilson (*The current state of biological diversity*, [w:] *Biodiversity*, eds. E.O. Wilson, F.M. Peter, Washington 1988, s. 3–18), zdaniem którego różnorodność biologiczna to „zróżnicowanie organizmów, rozpatrywane na wszystkich poziomach organizacji przyrody, odmian genetycznych w obrębie gatunku, poprzez rodzaje, rodziny i jeszcze wyższe jednostki systematyczne, a także różnorodność ekosystemów – zarówno organizmów żyjących w określonych siedliskach, jak i samych warunków fizycznych, w których żyją”.

⁸ M.J. Jefferies, *Biodiversity and Conservation*, New York 2006, s. 5.

⁹ M. Hunter, *Fundamentals of Conservation Biology*, Oxford 2002, s. 19.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

[...] bioróżnorodność jest zmiennością żywych organizmów wszystkich środowisk występujących na Ziemi, włączając w to siedliska lądowe, morskie, inne ekosystemy wodne oraz ekologiczne kompleksy złożone z tych siedlisk; obejmuje ona zróżnicowanie wewnątrzgatunkowe, między gatunkami i zróżnicowanie ekosystemów. Bioróżnorodność tworzy podstawę szerokiego wachlarza świadczeń ekosystemów, który w istotny sposób kształtuje dobrobyt człowieka¹⁰.

Na gruncie nauk prawnych, zgodnie z legalną definicją zawartą w przyjętej na konferencji w Rio de Janeiro Konwencji o różnorodności biologicznej¹¹, różnorodność biologiczna oznacza zróżnicowanie wszystkich żywych organizmów pochodzących z ekosystemów lądowych, morskich i innych wodnych ekosystemów oraz zespołów ekologicznych, których są one częścią. Dotyczy to różnorodności w obrębie gatunku, pomiędzy gatunkami oraz pomiędzy ekosystemami. Natomiast ochrona przyrody na gruncie nauk prawnych posiada definicję legalną w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody¹², która reguluje cele, zasady i formy ochrony przyrody. Zgodnie z tą definicją przez ochronę przyrody należy rozumieć zachowanie, zrównoważone użytkowanie oraz odnawianie zasobów, tworów i składników przyrody: dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów; roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową; zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia; siedlisk przyrodniczych; siedlisk zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów; tworów przyrody żywej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt; krajobrazu; zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień. Pierwszoplanowym i wiodącym zadaniem ochrony przyrody jest zatem troska o zachowanie oraz zrównoważone użytkowanie zasobów środowiska przyrodniczego¹³. Stanowi to przejaw tzw. zachowawczej ochrony środowiska przyrodniczego, która polega na ochronie określonych elementów lub walorów środowiska przed zniszczeniem lub degradacją, ze względów ekologicznych¹⁴.

Problematyka uwalnianych do środowiska obcych gatunków inwazyjnych z uwagi na wzrost światowego handlu, transportu, turystyki i zmianę handlu staje się coraz bardziej znacząca, dlatego wymaga się od państw sygnatariuszy Konwencji, aby w miarę możliwości i potrzeb zapobiegali wprowadzaniu obcych gatunków oraz kontrolowali lub tępil obce gatunki, które zagrażają ekosystemom, siedliskom lub gatunkom za pomocą szerokiego spektrum instrumentów prawnych, organizacyjnych.

POJĘCIE GATUNKU OBCEGO I INWAZYJNEGO GATUNKU OBCEGO

Inwazje biologiczne obcych gatunków to jeden z najbardziej złożonych problemów w ochronie przyrody. Trudność stanowi już samo zdefiniowanie pojęcia gatunku obcego, a rozwiązania tego nie ułatwia różnorodność terminologii, gdyż zamiennie i niekonsekwentnie gatunki obce określa się mianem introdukowanych, egzotycznych, aklimatyzowanych. Taka niespójność terminologiczna przekłada się przede wszystkim na trudność w tworzeniu

¹⁰ *Millennium Ecosystem Assessment*, Washington 2005, s. 7.

¹¹ Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. 2002, nr 184, poz. 1532).

¹² T.j. Dz.U. 2017, poz. 1074, dalej: u.o.p.

¹³ K. Gruszecki, *Ustawa o ochronie przyrody, Komentarz*, LEX/el. 2010.

¹⁴ R. Paczuski, *Prawo ochrony środowiska*, Bydgoszcz 2000, s. 438.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

prawnych rozwiązań mających na celu zapobieganie inwazjom biologicznym i łagodzenie skutków¹⁵.

Konferencja Stron o Różnorodności Biologicznej przyjęła decyzję VI/23 w sprawie gatunków obcych zagrażających ekosystemom, siedliskom lub gatunkom. Załącznik do niej określa podstawowe zasady zapobiegania, wprowadzania i łagodzenia oddziaływań takich gatunków obcych. W dokumencie tym określono podstawowe pojęcie dotyczące inwazji biologicznych. Obcy gatunek to gatunek, podgatunek lub niższa jednostka systematyczna, wprowadzony poza obszar swojego naturalnego występowania, włączając w to jakąkolwiek część, gamety, nasiona, jaja lub inne formy rozmnażania takich gatunków, które mogą przetrwać, a następnie się rozmnożyć. Z kolei inwazyjny gatunek obcy definiowany jest jako ten, którego wprowadzenie lub rozprzestrzenianie się zagraża różnorodności biologicznej i powiązanim usługom ekosystemowym lub oddziałuje na nie w niepożądany sposób. Ważny jest jeszcze termin „introdukcja”, czyli przeniesienie bezpośrednio lub pośrednio na skutek działania człowieka obcego gatunku poza jego naturalny zasięg. Przeniesienie może nastąpić albo w obrębie kraju, albo pomiędzy krajami bądź obszarami niepodlegającymi krajowej jurysdykcji.

Definicja gatunku obcego i obcego gatunku inwazyjnego została zawarta także w przepisie art. 3 rozporządzenia Parlamentu i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych¹⁶. Zgodnie z tą definicją gatunek obcy oznacza każdego żywego osobnika gatunku, podgatunku lub niższego taksonu zwierząt, roślin, grzybów lub drobnoustrojów wprowadzonego poza jego naturalny zasięg. Pojęcie to obejmuje wszelkie części, gamety, nasiona, jaja lub diaspory tych gatunków, jak również hybrydy, odmiany lub rasy zdolne do przeżycia i rozmnażania się. Natomiast inwazyjny gatunek obcy oznacza gatunek obcy, którego wprowadzenie lub rozprzestrzenianie się zagraża – jak stwierdzono – bioróżnorodności i powiązanim usługom ekosystemowym lub oddziałuje na nie w niepożądany sposób.

Na gruncie prawa krajowego pojęcie gatunku obcego zostało zdefiniowane normatywnie i zawarte jest w słowniczku ustawowym do ustawy o ochronie przyrody (art. 5 pkt 1c u.o.p.). Jest on rozumiany jako gatunek występujący poza swoim naturalnym zasięgiem w postaci osobników lub zdolnych do przeżycia: gamet, zarodników, nasion, jaj lub części osobników, dzięki którym mogą one się rozmnażać.

Pojęcie gatunku obcego jest nieprecyzyjne. W szerokim znaczeniu obejmuje ono wszystkie gatunki roślin, zwierząt i grzybów, które pierwotnie nie występowały w krajowym środowisku przyrodniczym, ale na przestrzeni dziejów zostały do niego wprowadzone i nawet uległy aklimatyzacji. W węższym znaczeniu przez gatunek obcy należy rozumieć te gatunki, które jeszcze w nim nie występują. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że pojęcie gatunku obcego powinno być rozumiane w szerokim tego słowa znaczeniu, ponieważ ujęcie wąskie jest mało precyzyjne¹⁷.

¹⁵ W. Solarz, *Przyczyny i skutki inwazji biologicznych na świecie i w Polsce*, „Studia i Materiały CEPL w Rogowie” 2012, z. 33(4), s. 10–11.

¹⁶ Dz.Urz. UE L 317/35, 4.11.2014.

¹⁷ K. Gruszecki, *op. cit.*

OCHRONA PRZED GATUNKAMI INWAZYJNYMI W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM

Po raz pierwszy problematyka zapobiegania niekontrolowanemu przemieszczaniu się i introdukcji gatunków obcych ujęta została w Konwencji o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej i siedlisk z dnia 19 września 1979 r.¹⁸, jednakże na gruncie prawa międzynarodowego podstawowe znaczenie w tym zakresie ochrony przed gatunkami inwazyjnymi należy przypisać Konwencji o różnorodności biologicznej. Zgodnie z jej art. 8 strony zobowiązały się do działań w zakresie zapobiegania wprowadzaniu, kontrolowaniu lub tępieniu obcych gatunków, które zagrażają ekosystemom, siedliskom lub poszczególnym gatunkom. Przyjęty model ochronny stał się punktem wyjścia do stworzenia unijnego rozwiązania w sprawie inwazji biologicznych gatunków obcych, co w efekcie doprowadziło do uchwalenia wspomnianego już rozporządzenia Parlamentu i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych. Rozporządzenie 1143/2014 stanowi podstawowe źródło prawa w odniesieniu do zapobiegania niepożądanemu oddziaływaniu na różnorodność biologiczną, zamierzonego i niezamierzonego wprowadzania i rozprzestrzeniania się inwazyjnych gatunków obcych oraz minimalizowania i łagodzenia tego oddziaływania. Rozporządzenie wprowadza zakaz zamierzonych działań w postaci: wprowadzania na terytorium Unii, w tym przemieszczania tranzytem pod nadzorem celnym; przetrzymywania, w tym w obiekcie izolowanym; hodowania, w tym w obiekcie izolowanym; przywożenia do Unii, wywożenia z Unii lub przemieszczania w granicach Unii z wyjątkiem transportu gatunków do obiektów w związku z ich eliminacją; wprowadzania do obrotu; wykorzystywania lub wymieniania; zezwalania na ich rozmnażanie, hodowlę lub uprawę, w tym w obiekcie izolowanym; lub uwalniania do środowiska. Restrykcyjny unijny model ochrony gatunków rodzimych doznaje jednak znaczącego uszczerbku w wyniku unormowań zawartych w art. 8 rozporządzenia 1143/2014. W drodze odstępstwa od ograniczeń państwa członkowskie ustanawiają system zezwoleń umożliwiający ośrodkom prowadzenie badań naukowych lub ochrony *ex situ* w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Unii. W przypadku gdy stosowanie produktów pochodzących od inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Unii jest nieuniknione ze względu na postępy w dziedzinie zdrowia ludzkiego, państwa członkowskie mogą włączyć do swoich systemów zezwoleń produkcję do celów naukowych oraz dopuścić późniejsze zastosowanie do celów medycznych.

Ochrona rodzimych ekosystemów przed gatunkami inwazyjnymi nie została w pełni uregulowana w rozporządzeniu 1143/2014, gdyż stosownie do postanowień zawartych w preambule państwom członkowskim przyznano możliwość utrzymania lub przyjęcia przepisów dotyczących inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Unii, które będą bardziej rygorystyczne niż przepisy określone w tym rozporządzeniu. Oznacza to uprawnienie państwa członkowskiego do wprowadzenia do wewnętrznego porządku prawnego instytucji prawnych polegających na zakazie wprowadzenia do środowiska gatunków obcych inwazyjnych stanowiących zagrożenie dla ekosystemów.

¹⁸ Dz.U. 1996, nr 58, poz. 263; Dz.Urz. WE L 38/3, 10.02.1982.

OCHRONA PRZED GATUNKAMI INWAZYJNYMI W PRAWIE KRAJOWYM

Prawna ochrona środowiska przed gatunkami obcymi została określona w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Przepis art. 120 u.o.p. wprowadza generalny zakaz wprowadzania do środowiska przyrodniczego oraz przemieszczania w tym środowisku roślin, zwierząt lub grzybów gatunków obcych, a także innych form ustrojowych. Uszczegółowienie regulacji dotyczącej inwazyjnych gatunków zostało zawarte w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym¹⁹.

Kolejnym instrumentem prawnym mającym chronić środowisko przyrodnicze przed przenikaniem do niego gatunków obcych jest wynikający z art. 120 ust. 2 u.o.p. obowiązek uzyskania zezwolenia na wwiezienie do kraju gatunków roślin, zwierząt lub grzybów, których wprowadzenie do środowiska może stanowić zagrożenie dla gatunków rodzimych, oraz na przetrzymywanie, hodowlę, rozmnażanie, oferowanie do sprzedaży i zbywanie tych gatunków.

W przypadku zezwolenia na wwiezienie gatunków obcych niezbędne jest ustalenie, w jakich przypadkach w ogóle jest ono wymagane. Z postanowień art. 120 ust. 2 u.o.p. wynika, że przesłanką taką jest możliwość stworzenia zagrożenia dla gatunków rodzimych. Zagrożenie to powinno być rozumiane w sposób bardzo szeroki i niekoniecznie wynikać bezpośrednio z cech charakterystycznych konkretnego gatunku.

Przepis art. 120 ust. 2d pkt 1 u.o.p. wyraża bezwzględną przesłankę wydania zezwolenia, jeżeli wnioskodawca był skazany prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo mające związek z przewożeniem przez granicę państwa, przetrzymywaniem, prowadzeniem hodowli, rozmnażaniem i sprzedażą na terenie kraju roślin, zwierząt lub grzybów gatunków obcych, w okresie trzech lat od dnia uprawomocnienia się wyroku. Z kolei art. 120 ust. 2d pkt 2 u.o.p. wprowadza względną przesłankę wydania przedmiotowego zezwolenia. Przepis ten stanowi, że właściwy organ może odmówić wydania zezwolenia, jeżeli wnioskowana czynność stwarza zagrożenie dla rodzimych gatunków lub siedlisk przyrodniczych.

Na uwagę zasługuje również naruszenie restrykcyjnego modelu ochrony gatunków rodzimych przed inwazją biologiczną, ponieważ wprowadzono wyjątek od generalnej reguły, jaką jest zakaz wprowadzania do środowiska oraz przemieszczania w tym środowisku gatunków obcych. Wyłączone z niego zostały rośliny wprowadzone i przemieszczone w związku z zakładaniem i utrzymaniem zieleni oraz utrzymaniem zadrzewień poza lasami i obszarami objętymi formami ochrony przyrody (art. 120 ust. 4 pkt 1 u.o.p.), a także umożliwiono wprowadzenie i przemieszczanie obcych gatunków roślin w ramach racjonalnej gospodarki leśnej²⁰ i rolnej (art. 120 ust. 4 pkt 1 u.o.p.)²¹. Również ten wyjątek w praktyce ma bardzo sze-

¹⁹ T.j. Dz.U. 2011, nr 210, poz. 1260.

²⁰ Według J. Pakuły (*Pojęcie i zasady gospodarki leśnej*, [w:] *Wybrane problemy prawa leśnego*, red. B. Rakoczy, Warszawa 2011, s. 86–87) racjonalna gospodarka leśna to taka, która wykorzystuje nowoczesne, naukowe metody oraz korzysta z instrumentów planowania, dzięki którym występuje możliwość osiągnięcia dobrych wyników. Stąd też racjonalna gospodarka leśna z reguły jest traktowana w kategoriach czysto ekonomicznych, ukierunkowanych na efekt finansowy (w postaci potencjału produkcyjnego czy wyniku ekonomicznego jednostki produkcyjnej). Zob. szerzej: D. Danecka, A. Habuda, W. Radecki, J. Rotko, *Polskie prawo leśne*, Warszawa 2016, s. 167.

²¹ Pojęcie „racjonalna gospodarka rolna” nie zostało zdefiniowane normatywnie. Problematyka racjonalnej go-

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

roki zakres. Ponadto, dokonując zestawienia wyjątków od zakresu wprowadzania i przemieszczania obcych gatunków roślin określonych w art. 120 ust. 4 u.o.p., należy zauważyć, że w praktyce zakaz wprowadzania obcych gatunków roślin obowiązuje jedynie na obszarach objętych formami ochrony przyrody określonymi w ustawie. Wobec tego wyjątek przekształcił się w regułę, sprzeczną z celem instytucji²².

PODSUMOWANIE

Zagrożenie dla różnorodności biologicznej i powiązanych usług ekosystemowych, jakie stwarzają inwazyjne gatunki obce, przybiera różne formy, w tym wywieranie poważnego oddziaływania na gatunki rodzime oraz strukturę i funkcję. Co więcej, inwazyjne gatunki obce mogą w sposób znaczny i niepożądany oddziaływać na zdrowie ludzkie i gospodarkę. Zagrożenie dla bioróżnorodności i powiązanych usług ekosystemowych, zdrowia ludzkiego i gospodarki, które stanowią inwazyjne gatunki roślin, podlega ograniczeniom wynikającym z przyjętych instrumentów prawnych.

Inwazje biologiczne mogą przybierać charakter powszechny i ogólnokrajowy (zazwyczaj dzieje się tak w sytuacji, gdy obce gatunki inwazyjne są wprowadzane na szeroką skalę i wielokrotnie) albo lokalny (jeśli uprawiano je w wielu miejscach, zwykle bez zadowalających rezultatów gospodarczych). Problematyka inwazji i inwazyjnych roślin jest w ostatnich latach przedmiotem dużego zainteresowania zarówno botaników²³, jak i prawników zajmujących się ochroną przyrody. W stabilnych i naturalnych ekosystemach rzadko dochodzi do inwazji biologicznych, w związku z tym jedną z podstawowych zasad skutecznego zapobiegania inwazjom powinna być dbałość o stan środowiska przyrodniczego, a także edukacja, gdyż panuje niska świadomość o tym zjawisku, co w konsekwencji utrudnia efektywne łagodzenie skutków wywołanych dla rodzimej bioróżnorodności. Problematyka inwazyjnych gatunków roślin jest złożona, dlatego instrumenty prawne i odpowiednia wiedza są podstawowymi elementami budowania strategii postępowania z gatunkami obcymi²⁴.

Krajowy prawny model ochrony rodzimych gatunków flory i fauny zasługuje na pozytywną ocenę. Po pierwsze, zastrzeżenia budzą jednak regulacje zawierające wyjątki od generalnych reguł. Bez wątplenia wszystkie wyjątki od reguł powinny być bardzo precyzyjne i nie budzić wątpliwości co do zakresu ich obowiązywania, dlatego każdy wyjątek (art. 120 ust. 4 pkt 1 i 2 u.o.p.) powinien być ograniczony, ponieważ może stanowić źródło

spodarki rolnej została omówiona w: M.A. Król, *Racjonalna gospodarka rolna na obszarach objętych prawnymi formami ochrony przyrody*, „Studia Iuridica Agraria” 2012, t. 9, s. 306–327; eadem, *Prawna ochrona bioróżnorodności w działalności prowadzonej na terenach objętych jedną z obszarowych form ochrony przyrody*, [w:] *Prawo ochrony przyrody a wolność gospodarza*, red. M. Górski, Łódź–Poznań 2011.

²² K. Gruszecki, *op. cit.*

²³ Zob. szerzej: W. Danielewicz, B. Wiatrowska, *Inwazyjne gatunki drzew i krzewów w lasach Polski*, „PEK-KIANA” 2014, No. 9, s. 59–67; H. Okarma, W. Solarz, *Inwazje biologiczne – niedoceniony problem w ochronie przyrody*, „Wszechświat 110” 2009, nr 10–12, s. 14–20; A. Bomanowska, I. Kirpluk, W. Adamowski, J. Palus, A. Otręba, *Problem inwazji roślin obcego pochodzenia w polskich parkach narodowych*, [w:] *Inwazyjne gatunki roślin w Kampinoskim Parku Narodowym i jego sąsiedztwie*, red. A. Otręba, D. Michalska-Hejduk, Izabelin 2014, s. 9–14.

²⁴ W. Solarz, H. Okarma, *Rekomendacje*, [w:] *Gatunki obce w faunie Polski*, red. Z. Głowaciński, H. Okarma, J. Pawłowski, W. Solarz, Kraków 2011, s. 512–520.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

poważnych zagrożeń dla rodzimej różnorodności biologicznej. Po drugie, wątpliwości może budzić swoboda właściwego organu orzekającego w sprawie wydania zezwolenia (art. 120 ust. 2d pkt 2 u.o.p.).

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Anderwald D., *Gatunki obce w lasach*, Rogów 2012.
- Bomanowska A., Kirpluk I., Adamowski W., Palus J., Otręba J., *Problem inwazji roślin obcego pochodzenia w polskich parkach narodowych*, [w:] *Inwazyjne gatunki roślin w Kampinoskim Parku Narodowym i jego sąsiedztwie*, red. A. Otręba, D. Michalska-Hejduk, Izabelin 2014.
- Danecka D., Habuda A., Radecki W., Rotko J., *Polskie prawo leśne*, Warszawa 2016.
- Danielewicz W., Wiatrowska B., *Inwazyjne gatunki drzew i krzewów w lasach Polski*, „PECKIANA” 2014, No. 9.
- Gruszecki K., *Ustawa o ochronie przyrody, Komentarz*, LEX/el. 2010.
- Hunter M., *Fundamentals of Conservation Biology*, Oxford 2002.
- Jefferies M.J., *Biodiversity and Conservation*, New York 2006.
- Jeżyńska B., Pastuszko R., *Ochrona bioróżnorodności biologicznej przed uwalnianymi do środowiska obcymi gatunkami inwazyjnymi. Zagadnienie prawne*, [w:] *Prawne instrumenty ochrony środowiska*, red. B. Jeżyńska, E. Kruk, Lublin 2016.
- Kettunen M., Genovesi P., Gollasch S., Pagad S., Starfinger U., Ten Brink P., Shine C., *Technical support to EU strategy on invasive species (IAS) – Assessment of the impacts of IAS in Europe and the EU (final module report for the European Commission)*, Brussels 2008.
- Król M.A., *Prawna ochrona bioróżnorodności w działalności prowadzonej na terenach objętych jedną z obszarowych form ochrony przyrody*, [w:] *Prawo ochrony przyrody a wolność gospodarcza*, red. M. Górski, Łódź–Poznań 2011.
- Król M.A., *Racjonalna gospodarka rolna na obszarach objętych prawnymi formami ochrony przyrody*, „Studia Iuridica Agraria” 2012, t. 9.
- Liro A., Metler M., Nowicki W., Weigle A., *Krajowa strategia i plan działań na rzecz ochrony i racjonalnego użytkowania różnorodności biologicznej*, Warszawa 1998.
- Millennium Ecosystem Assessment*, Washington 2005.
- Najberek K., Solarz W., *Gatunki obce. Przyczyny inwazyjnych zachowań i sposoby zwalczania*, „KOSMOS. Problemy Nauk Biologicznych” 2016, nr 1.
- Okarma H., Solarz W., *Inwazje biologiczne – niedoceniony problem w ochronie przyrody*, „Wszechświat 110” 2009, nr 10–12.
- Paczuski R., *Prawo ochrony środowiska*, Bydgoszcz 2000.
- Pakuła J., *Pojęcie i zasady gospodarki leśnej*, [w:] *Wybrane problemy prawa leśnego*, red. B. Rakoczy, Warszawa 2011.
- Pimentel D., *Biological Invasions: Economic and Environmental Costs of Alien Plant, Animal, and Microbe Species*, London – New York – Washington 2002.
- Solarz W., *Przyczyny i skutki inwazji biologicznych na świecie i w Polsce*, „Studia i Materiały CEPL w Rogowie” 2012, z. 33(4).
- Solarz W., Okarma H., *Rekomendacje*, [w:] *Gatunki obce w faunie Polski*, red. Z. Głowaciński, H. Okarma, J. Pawłowski, W. Solarz, Kraków 2011.
- Swanson T., *Global Action for Biodiversity*, London 1997.
- Wilson E.O., *The current state of biological diversity*, [w:] *Biodiversity*, eds. E.O. Wilson, F.M. Peter, Washington 1988.

AKTY PRAWNE

- Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej i siedlisk z dnia 19 września 1979 r. (Dz.U. 1996, nr 58, poz. 263; Dz.Urz. WE L 38/3, 10.02.1982).
- Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. 2002, nr 184, poz. 1532).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym (t.j. Dz.U. 2011, nr 210, poz. 1260).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Rozporządzenie Parlamentu i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych (Dz.Urz. UE L 317/35, 4.11.2014).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1074).

UMCS